

СПОГАДИ ПОЕТА-ПОЛІТИКА ДМИТРА ПАВЛИЧКА – ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ Й ФІЛОСОФА

Павличко Дмитро. Спогади. – Т.1. – К.: Ярославів вал, 2015.– 486 с.

Зрозуміло, творчих іпостасей Дмитра Павличка значно більше: перекладач, публіцист, есеїст, прозаїк-новеліст, психолог, політолог, історик, культуролог, дипломат...

Попри багатобічну змістовність назви “Спогади”, жанр книжки доволі важко визначати як суто мемуарний. Вона містить розповіді про зустрічі та спілкування з письменниками й словесниками, чиїми іменами названо розділи-статті: Андрій Малишко, Максим Рильський, Олесь Гончар, Григорій Кочур, Олександр Довженко, Ірина Вільде, Андрій Головка, Микола Бажан, Володимир Підпалый, Олекса Коломієць, Віталій Петльованич, Михайло Рудницький, Степан Трофимук, Зеновія Франко, Богдан Осадчук (він і політик), Михайло Москаленко, Василь Лесин. А також із митцями: Олександр Білаш, Сергій Параджанов, Володимир Денисенко, Станіслав Людкевич, Павло Муравський, Ніла Крюкова, Ростислав Синько. І політичними та громадськими діячами: Євген Лазаренко, Петро Шелест, Михайло Горбачов, Едуард Шеварднадзе, Костянтин Морозов, Євген Стахів (обстріханий Олександром Фадєєвим), Ераст Гуцуляк, Олександр Ємець, Василь Дурдинець, Ярослава Стецько. Ті розповіді переплітаються тут із влучними літературознавчими характеристиками і психологічними спостереженнями, з глибокими аналітичними роздумами політолога, з філософськими узагальненнями. Із того плетива міркувань та оцінок вимальовується широка стереоскопічна картина культурного та політичного життя України другої половини ХХ ст.

Структуровано книжку переважно за хронологічним (по можливості) принципом. Розділи-статті написані в різні роки, деякі – одразу по зустрічах і дискусіях, поки не забулися деталі діалогів. У перших розділах (“Стопчатів”, “Яблунів”, “Коломия”, “В УПА і в тюрмі”) йдеться про достудентську юність автора – “того часу, коли я ставав людиною”, як зазначає він на с. 53. “Ставати людиною” йому випало через жажливі випробування, які, однак, не зламали юнака, лише загартували його волю. Саме тому в цій частині видання переважає вдячна пам’ять про рідних, про добрих і навіть про злих навчителів, про старших друзів (вірші-присвяти “Вчителям і друзям” стануть важливим складником поетичних збірок Д. Павличка). Завершує книжку розділ “Спочатку”, що був написаний 2008 р. як авторська передмова до однойменної збірки

юнацьких віршів (вийшла 2009 р.).

Видання також містить кілька змістовних інтерв’ю та документів, пов’язаних із діяльністю й літературною творчістю Д. Павличка. Один із найцікавіших документів доби вміщено в розділі “Петро Шелест”: донос до КДБ на Д. Павличка – доволі детальна інформація про творчі здобутки поета, подана, щоправда, зі специфічних позицій. Разом із такого роду сторінками книжка являє собою досить докладний – і чесний! – самоаналіз у різноманітних аспектах, у плані причин та обставин, тих чи тих учинків чи помилок, а також появи творінь поета, якого через усе життя вела й веде любов до України, прагнення до утвердження патріотичної національної ідеї, до утвердження й зміцнення суверенної неподільної Держави Україна.

Та головною метою автора є розповідь, хоч і у своєму суб’єктивному сприйнятті, про вищезгаданих діячів і водночас прагнення об’єктивно проаналізувати й оцінити (подеколи пояснити і, зрештою, виправдати) їхні діяння, творчі й політичні здобутки. Тобто Д. Павличко тут виступає як історик (небайдушкий, зацікавлений) складного суспільно-культурного життя другої половини ХХ ст. Пишучи – про всіх – на позитивних імпульсах, намагається віддячити добрим словом тим, які відіграли позитивну роль у його становленні як громадянина й художника слова. Такі аналітичні моменти, подані учасником і свідком тогочасного літературного процесу, надзвичайно важливі для майбутніх поколінь – не лише широкого читача, а й молодих дослідників історії української літератури, що їм важко навіть уявити ті умови, в які було поставлено українських письменників “радянської” доби, зокрема повоєнної, і в яких вони мусили десь іти на певні компроміси, десь хитрувати. А десь і чинити так, що нині (мабуть же й тоді) за те соромно, – про це Павличко пише як про “сліди вічного мучеництва катованих наших поетів, криваві сліди московсько-сталінського деспотизму, який ламав великих людей, змушував їх писати наклепи не тільки на інших, а й на себе, підписувати самим собі смертні вирокі” (243). Та все ж ці мученики зберегли й розвинули українське слово, зберегли навіть значні етичні й естетичні

цінності. І часом зважувалися на сміливі вчинки.

От один із цікавих прикладів. Ідеться про збори у Спілці письменників – обговорення роману О. Гончара “Собор” і виступів Д. Павличка на захист його, за що також зазнавав гонінь. “На зборах були не тільки письменники, а й співробітники Інституту літератури АН УРСР, підпорядковані Шамоті люди. Я знав, що деякі з них бояться свого директора, що вони не зважаться навіть заплодувати мені. Але хтось таки знайшовся, хто ударив у долоні. Цього забути не можна. Це був Віталій Дончик, тоді ще молодий літературознавець, як показало життя, сміливий і чесний чоловік. Його підтримала вся аудиторія, і я подумав, що овація такої зали врятувала мене від ударів з боку Шамоті і взагалі від ударів згори” (273-274).

Д. Павличко віддавна позиціонує себе як учня й послідовника Івана Франка. Як гарний учень він мислить глобально й концептуально, охоплює життєвизначальні проблеми рідної України. І у багатьох ідеях Франка, знаходячи для себе натхнення, розвиває їх далі.

Наведу приклад такого творчого розвитку. У статті І. Франка 1891 р. “Задачі і метод історії літератури” його привабила вимога до літературознавця “вміння відрізнати “велике від малого”, при пошанівку до подробиць не бути “мізерним дрібничником””. Павличко ще цитує саркастичні Франкові слова: “Тепер люди більше займаються толкуванням толкувань, чим толкуванням самої речі; більше вузликів на вузликах, чим на самих предметах...”. І, переводячи погляд на сучасне літературознавство, кидає критичне: воно, мовляв, “...зав’язує “більше вузликів на вузликах”, тлумачить не якийсь конкретний твір, а переказує тлумачення цього твору іншими дослідниками, тобто працює як рекламна

журналістика” (342). Справді, маємо й таке. Але Павличко не відкидає всього. Варто поглянути, як блискуче він розгортає свою слушну думку, спрямовану до позбавлення таких вад, звуження зайвого у нашій науці: “Розуміється, гостра дискусія між істориками літератури повинна бути. Вона з’явилася в нас тепер (цитоване інтерв’ю належить до 2009 року – Л.М.) у шевченкознавстві і франкознавстві, у трактуванні письменників радянської доби, але ця дискусія, на жаль, має переважно політичний характер, а варто було б говорити також, або в першу чергу, про оригінальні мистецькі й філософські вартості того чи іншого українського твору на тлі світових досягнень у даній сфері” (342).

У спадкові Франка знайшов Павличко й глибоку політичну думку про те, що варто було би нашим сусідам полякам відмовитися від “постійної опіки над українцями, раз назавжди покинуть будувати історичну Польщу на непольських землях, а стануть так само, як і ми, на становищі Польщі чисто етнографічної”. І цього разу озираячись назад, попри загальну думку про те, що історія не має умовного способу, Павличко висловлює парадоксальне, на перший погляд, – ні, не припущення, а переконання: “Якби ця ідея була підтримана польською стороною ще за часів І. Франка, то можна було б уникнути українсько-польської війни 1918 р. і кривавих зіткнень українських і польських збройних сил під час і після Другої світової війни” (367).

Попри поважний вік, Дмитро Павличко залишився таким, яким був завжди, – запальним і креативним. Він висловлює оригінальні ідеї й висуває переконливі аргументи в різних галузях знання і практичної діяльності. Тими ідеями сповнено його “Спогади”. Нам же залишається очікувати продовження...

*Лариса Мороз
м.Київ*

Отримано 15 травня 2016 р.